

Sari Hanafi and Linda Tabar, *The Emergence of a Palestinian Globalized Elite: Donors, International Organizations and Local NGOs*, Jerusalem: Institute of Jerusalem Studies, Muwatin – the Palestinian Institute for the Study of Democracy, 2005, 406 pp.

ניצחונו הוסיף של החמאס בבחירה למועצת הרשות הפלסטינית גדר פרשנויות מוצדקות רבות על חולשת הפט"ח ועל המזוקה החברתית-כלכליות שמצויה מענה מסוים במוסדות הרווחה של החמאס. ספרט של חנפי וטבר מצבע על תהליכי חשב נוסף שהתרחש בגדה המערבית וברצועת עזה, בעיקר מזו הסכמי אוסלו, ותרם גם הוא להישענות הציבור על מוסדות החמאס – תהליכי הנזוק של מרכיב האוכלוסייה הפלסטינית, הן בעזה והן בגדרה, מן הארגונים הלא-overnmentais (NGOs) החלוניים הרבים שהוקמו בעשוריים האחרונים במטרה ליצג אוכלוסייה זו ולשרותה. חנפי וטבר סוקרים את התפתחות הארגונים הלא-overnmentais בשטחים הפלסטיניים עבר אנטפקאת אל-אקָאָה ובשניהם הראונס הדראונות להתרחשותה. באמצעות מחקר שטח של ארגונים מקומיים וממניהם בשלושה תחומי פעילות: בריאות, זכויות אדם ונשים, הם מנהלים את היחסים בין הארגונים הפלסטיניים לאוכלוסייה המקומית, ובין הארגונים המקומיים לקהילה הארגונים הבינלאומיים. מחקר זה הוביל את המחברים למסקנה שהארגון הפלסטיני אין מצלחים, בדרך כלל, להשפיע על סדר היום של הארגונים הבינלאומיים, ובה בעת, הם מנוקטים מקהליהם ונתפסים כמייצגי אינטරסים זרים, וכמה אינטראסים של מדינות זרות או אינטראסים כלכליים צרים של פעילי NGOs בכירים.

נתק זה הוא בעל משמעויות פוליטיות וחברתיות החורגת מתוך הפעולות הזר של הארגונים, וזאת משתפי סיבות עיקריות: ראשית, היחס בין מספר הארגונים הלא-overnmentais לגודל האוכלוסייה בשטחים הפלסטיניים גדול מיחס זה ברוב המדינות המפותחות; גם היקף השירותים שהארגון מספקים והיקף התמיכה הכלכלית שהם מקבלים מחול"ל גדול יחסית. בסקר מקיף שערך הבנק העולמי ב-1997 נמצא כי כ-200,000 ארגונים פלסטיניים פעילים; ארגונים אלה סיפקו 60% מכלל שירותי הבריאות, ניהלו את כל תכניות הסיע לנקים, את המעונות לילדים, ואת רוב השירותים החקלאיים, הדיר המזול ותכניות ההלואה לעסקים קטנים. סקר שערכה الكرן הפלסטיני 'Welfare Association' ב-1998-1995 נמצא בקרב 100 ארגונים, עליה כי התמיכה שהם קיבלו בין השנים 1995-1998 הגיעו ל-248 מיליון דולר. להערכת המחברים, סך כל התמיכה הוראה בארגונים פלסטיניים

1 Welfare Association (בשם העברי – היען) היא קרן פלסטינית התומכת בי-OS פלסטיניים ברחבי המזרחה התייכון שמרכזו בזעווה. כתובת אתר האינטרנט של الكرן:
<http://www.welfareassociation.org>

בשנים אלה הייתה גבולה פי 10 עד פי 20 מסכום זה. שנית, חלק ניכר מהספרות העוסקת במדיניות מתחפות (ובמיוחד הספרות הנכתבת מנוקודת מבט ליברלית או נאו-ליברלית) מיחסת לארגונים לא-amodelatlites חסיבות רבה – הם נתפסים כ모בילים של תהליכי פיתוח ודמוקרטיזציה, כתרומים להעצמתן של אוכלוסיות חלשות (Clarke 1996), ובמקורה הפלסטיני, לטענות של חנפי וטבר, גם כמקדים את תהליך השלום. לפיכך, והנטק בין הארגונים הלא-amodelatlites לאוכלוסייה הפלסטינית מעמיד בסימן שאלת הספרות האופטימית-מדרי, בטענות המשכנת של חנפי וטבר (וראו גם Fisher 1997; Payes 2005: 30-37), ומכאן גם את הנחות היסוד של התורמים (המערביים, ברובם המכריע) בדבר תרומת NGOs לקידום הדמוקרטיה והשלום.

כדוגמה לנתק בין העם הפלסטיני לארגונים הלא-amodelatlites המתימרים לייצגו, חנפי וטבר מתמקדים כאמור בפעולות הארגונים במהלך האנטפאה הנווכחית. המחברים אינם טוענים כי ארגונים לא-amodelatlites לא מילאו כל תפקיד באנטפאה. לטענותם, ארגונים פלסטיניים לא-amodelatlites מילאו תפקידים חשובים בתיווך בין חברי הפלסטינית לקהילה הבין-לאומית, בהברת מידע לעולם ובקבלה משלחות של ארגונים זרים בפלסטין, ובכך אפשרו לאוכלוסייה להתמקד במאבק עצמו. בנוסף לכך, הינו טוענים לא-amodelatlites במשך עשור את שירותי החירום הפלסטיינים – הם הקשרו ארגונים אמבולנסים ומרפאות והעיבו קורסים בעוראה ראשונה לעשרות פלסטינים, ושירותים אמבולנסים ומרפאות והעיבו רשות הסగרים והנטק בין תשיים ובסירות הנטוונם שנוצרו בהמתנה לאמבולנסים במהלך הפגנות. בסך הכל, לטענתם המחברים, ארגונים אלה תרמו לעמידות האוכלוסייה הפלסטינית, שהצליחה לשמר על רמה סבירה של שירותי בריאות, חינוך ותזונה, למורות הסగרים והנטק בין תשיים ושלשה הנקוטנות שנוצרו בגדה המערבית וברצועת עזה במהלך האנטפאה. ואף על פי כן, נتفس הארגונים כמנוטקים מהעם. ראשיתו של הנתק במיושר המעני – האנטפאה התרcosa במהלך הפליטים ובשבבות העוניות, ואילו פעילי NGOs הם ברובם עירוניים משליכים ממעמד הבניינים. במיושר המעני – ארגונים לא-amodelatlites לא השתתפו בהנהגת האנטפאה, לא שיתפו פעולה עם המנהיגות העממית ולא גיסו מתנדבים (עמ' 15-19). כך, למשל, המחברים מצינים שארגונים אלה נמנעו מלהשתתף בהפגנות, כמעט במקה אחד, בהפגנה שנערכה בעקבות סגירת הכביש לאונייברסיטת ביר-zeit. אירעו זה וזועז את העילית המשכילה של רמאללה והגעו אותה לפעולה. ההצלה בಗיש מפגינים במקה זה מבהירה שחוור עניין, ולא חוסר יכולת, מנעו מ-NGOs לניד מפגינים במקומות אחרים (עמ' 17). ארגונים לא-amodelatlites הצהירו גם על היותם א-פליטיים, ועשו זאת, לטענת המחברים, מושם שלא הבחינו כנדרש בין הודאות פוליטית להודאות לאומית. דוגמה להעדרת אינטראסים מוגוריים צרים על פני האינטראס הלאומי מוצאים המחברים בכך שכאשר USAID (סוכנות הסיוע הבין-לאומי של ארצות הברית) אימאה שתתנה את המשך הסיוע בהתקפות פוליטיות (כלומר,

בהתקדמות תהליך השלום, פעילי NGOs פלסטיניים מרכזים סיירו להצעתם של פעילים אחרים להחרים את הסוכנות, בטענה שהיא מפרנסת 200 משפחות (עמ' 233-232, 356). חנפי וטבר מציגים את הארגונים המוסלמיים, והחמאס בתוכם, כדוגם חלופי NGOs החילוניים. לארגוני אלה תכנית פעולה עצמאית שאינה מוכתבת על ידי סדר היום של תורמים; הם مستמכים על מקורות יימון עצמאיים, מכסי זכאות ומתרומות של התפוצה הפלסינית; ומעל כלל, הם מקיימים רשותות חברתיות בעלות שורשים עזים באוכלוסייה ומפעלים מתנדבים רבים. המחברים מוחקים את הערכתם של חוקרים, כגון שרה רוי (Roy 2000), הסבורים כי לארגוני האסלאמיים תפקיד מרכז בפיתוחה של החברה הפלסינית לטוח אורך. דוגמה לכך היא פעילותה של ה-Holy Land Foundation הפלסינית, בפקיסטן, לבנון ובצ'צ'ניה. יהודה של הקן בכך שהיא מקדישה חלק ניכר מתקציבתה לסייע חירום, אולם עיקר תקציבתה של הקן מופנה לפרויקטים שמטרתם פיתוח אורך טווח, בדומה לארגוני בין-לאומיים חילוניים. הדמיון בתחום העיסוק בא ידי בייטי, לדוגמה, בסדרת סדנאות שארגנה הקן ב-1999 לדיוון לצרכים המיזדים של נשים בקהילות שהיא פועלת בהן (עמ' 242-243). פעילותה הרווחה שהקרן מקיים מאפשרות לה לשמר על יחסים קרובים עם האוכלוסיות החלשות בארצות היעד. ספרם של חנפי וטבר מוקדש ברובו ליחסים בין ארגונים בין-לאומיים ותורמים לבין עמותות פלסטיניות. דges זה מזדק לאור הסכומים הגדולים הנתרמים לארגוני הפלסיניתים, ולאור תפוקדם של הארגונים הבין-לאומיים בעיצוב סדר היום של העמותות המקומיות. המחברים סבורים כי האגנידת המקומית אינה נקבעת בחו"ל בכל המקדים, כפי שטוענים מבקרי ה-NGOs הפלסיניתים. בפועל מתנהל משא ומתן בין תורמים לבין ארגונים מקומיים על תוכן הפרויקטים ועל מקום הביצוע, ולעתים ארגונים אף מצליחים לקבל תקציב 'גרעוני' (דהיינו, תקציב הנינתן לארגון עצמו, להבדיל מתקציב הנינתן לפROYKT מסוים), המעניק להם ביחסן לטוח אורך ומאפשר להם לנצל את תקציבם כראות עיניהם. כך, לדוגמה, מחלוקת מתקציבו של ארגון זכויות האדם הוותיק 'אל-חק' ('הזכות') הוא תקציב גרעוני (עמ' 189). לפיכך, הארגון יכול להגות בעצמו את מרבית הפרויקטים שהוא מבצע, ולא לפועל רק כארגון-מיישם של מדיניות הנקבעת בחו"ל. אולם דוגמה זו אינה משקפת את מצבן של רוב העמותות הפלסיניות. מרבית העמותות תלויות בתקציבים מהו"ל לעצם קיומן, ועל כן מקבלות על עצמן סדר יום המוכתב על ידי הארגונים הבין-לאומיים. במרקם רבים, ארגונים מעובדים הוגים את הפרויקט - קובעים את מהותו ואת מקום הפעלו – ועורכים תחרות בין ארגונים מקומיים על הזכות לישמו (בתשולם, כמובן), מבלתי שה'שותף' המקומי יכול לה晌יע על תכנון הפרויקט. בטענתם של חנפי וטבר, לעתים קרובות, פרויקטים אלה אינם מונעים משיקולים של טובת האוכלוסייה, אלא משיקולים פוליטיים של הארגון היומם או של המדינה התורמת.

השיקולים הפוליטיים באים לידי ביטוי, בראש ובראשונה, בעצם השקעה העצומה בארגונים פלסטיניים. בראשונות שקיימו המחברים עם חברי ארגונים בין-לאומיים שונים התוככים בעמותות פלסטיניות, ציינו המראיינים שוב ושוב כי השקעה הגדולה בפלסטין אינה נובעת מן המצב הסוציא-אקונומי הקשה של האוכלוסייה הפלסטינית (מצבה של זו דואק טוב בהרבה מזה של האוכלוסייה במדינות אחרות בעולם השלישי והמתפתח), אלא מן הרצון לקדם את תהליכי השלום באמצעות פרויקטים של פיתוח שימחשו לפלסטינים את הרוחחים הטמונהים בשלום. דוגמה מרתתקת לסדר יום פוליטי מציגים המחברים בתחום ארגוני הבריאות. המשורר העיקרי בתחום הרפואה בגדה ובouce הוא בכתה חולים המתאים לטיפול שניוני (טיפול שמעבר לטיפול חירום, כגון ניתוחים). כך, למשל, הציג משרד הבריאות הפלסטיני במרס 2000 שהרשויות משלמת יותר ממחצי מיליון דולר לחודש בעבר שליחת חולים לקבלת טיפול שניוני בחו"ל (עמ' 125). למרות הצורך הבהיר בשיפור בתחום זה, פעילים בארגוני הבריאות שהתראיינו לספר הצביעו על כך שבראש סדר העדיפויות של התורמים בתחום הבריאות עומדים פרויקטים לתכנון משפחתי. USAID, לדוגמה, החלה ב-1999 בפרויקט 'המשפחה הבראה יותר' המתמקד בתכנון המשפחה ותקציבו 36 מיליון דולר (עמ' 124). פרויקטים אלה, לטענת המחברים, מונעים משיוקלים פוליטיים-דמוגרפיים, והם נוקטים גישה טכנית (למשל, משפרים רפואיים מסוימות לתכנון המשפחה) ותרכובית (המניחה שלנשים פלסטיניות אין מידע מספיק על האפשרויות לתכנון המשפחה והחלתויהן מבוססות על מסורת נשים. פעילים בארגוני בריאות טענו כי היו מעדיפים לנ Abbott את תקציביהם למטרות אחרות שיסיתרו את האוכלוסייה בצורה טובה יותר, אך הבחירה שארוגנים בין-לאומיים מעמידים בפניהם היא בין יישום תכניות לתכנון המשפחה שנางו בחו"ל (בעיקר בושינגטון, בהובלת USAID) לבין מניעת מימון כוללת. לאור האפשרויות המוגבלות, ארגונים רבים בוחרים לשתף פעולה עם חכניות שרכבים בקרבת האוכלוסייה תופסם כמנוגדות לאינטרסים הפלסטיניים. הגישה שנוקטים ארגונים בין-לאומיים בנושא רק מוסיפה על תחישות הניכור – ארגונים בין-לאומיים רבים התעלמו מהמלצות של ארגוני בריאות בתחום יישום הפרויקטם; לדוגמה, ארגונים רבים טענו שמרפאות שהושקעו בהן כספים כל אין נגישות לתושבים בשל מיקומן. כן התעלמו מהמלצות של ארגוני נשים, שטענו שתכנון משפחתי ראוי צריך להתבסס על העצמת נשים, בעיקר בתחום ההשכלה, כדי שיוכלו לקבל החלטות מושכלות בתחום האיש.

חנפי וטבר מציינים בספרם כי רבים מהחכורים העוסקים בארגונים לא-ממשלה מחוץ למערב lokim באופטימיות יתרה, בהניהם שארגונים אלה מסוגלים לחילל בעצמם תהליכי דמוקרטיזציה (ראו למשל: Shils 1997; Gellner 1994); בה בעת, רבות מהtagtuvot בקהילה המקומית lokot בפסימות יתרה – מבקרים רבים טוענים שלארגונים לא-

ממשלתיים אין כל השפעה על התורמים ועל קהילת הארגונים הבין-לאומיים שמרכזוה במערב (לביקורת אקדמית דומה, ראו 1999 Petras). ספרם של חנפי וטבר אבן מציג חלופה מאוונת, הכוללת ניתוח מكيف ומפוכח של 'יכולותיהם של הארגונים הללו' ממשלטיים הפלשטיינים ומגבלותיהם, בעיקר מנקודת ראותם של פעילים בארגונים אלה. מציאות במקצת האוניות של רוב המראיאנים בספר, והעובדה כי הספר אינו מציג בוגרויות של פעילים (גם אם לא ציון שם). חסר זה מותיר את הטענה המרכזית של הספר, בדבר עלייתה של 'עלילית פלסטינית גלובלית' (Palestinian Globalized Elite), מעורפלת. הספר מציג ארבעה מאפיינים של חברי 'העלילית הגלובלית' של פעילי NGOs: הם מושפעים מסדר יום גלובליאן; הם תומכים בתהיליך השלים; הם עירוניים – המחברים קובעים שמרבית הפעילים בארגונים הלא-משלטיים הילוניים הם עירוניים בני המעדן הבינוני; והם עובדים ממצוינים – משכילים ודוברי אנגלית, בדרך כלל, ולא מתנדבים בעלי מודעות פוליטית כמו באנטפאה הראשונה. בכך ניתן להסביר את המשכורות המופלגות שמשתכנים חלק ממנהיגי הארגונים, המגיוט, לטענת המחברים, לכדי 10,000 דולר בחודש (עמ' 249-248). אולם היעדר הפרטים הביאוגרפיים מותיר בקווים תהיית בדבר הקשרים המפלגתיים והפוליטיים של פעילים מרכזיים, ובדבר מידת הנידות בין מגור הארגונים הלא-משלטיים למגורים אחרים, ובראשם המגור הפוליטי.

למרות זאת, זהו ספר עשיר בפרטים העשיים לרתק את המתעניינים בחברה הפלסטינית ואת המעוניינים ביחסים שבין ארגונים מערביים לעומות מקומות בחברות מפותחות. הספר יצא לאור בהזאה משופחת לסניף הירושלמי של המכון ללימודים פלסטיניים (המקום כתוב ברמאלה בשל מגבלות התגונעה בגדרה המערבית), המזיא לאור גם את כתב העת החשוב *Journal of Palestine Studies*, ולהוצאת הספרים של 'מוואטן', המכון הפלסטיני לחקר הדמוקרטיה, המפרסמת תדיר ספרים מעוררי עניין בתחום הדמוקרטיה והחברה האזרחית בכלל ובעולם הערבי בפרט, רובם בעברית, ובهم ספרו התייאורטי המקיים עוזמי בשארה מ-1996 'תרומה לביקורת החברה האזרחית' (בערבית אף הוא).

שני פיס

ביבליוגרפיה

Clarke, Gerard, 1996. *Non-Governmental Organisations (NGOs) and Politics in the Developing World* (Papers in International Development no. 20, February, University of Wales, Swansea): 5.

Fisher, William F., 1997. 'Doing Good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices', *Annual Review of Anthropology* 26: 439-464.

Gellner, Ernest, 1994. *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*, London: Hamish Hamilton.

Payes, Shany, 2005. *Palestinian NGOs in Israel: The Politics of Civil Society*, London: IB Tauris.

Petras, James, 1999. 'NGOs: In the Service of Imperialism', *Journal of Contemporary Asia* 29: 4: 429-440.

Roy, Sara ,2000. 'The Transformation of Islamic NGOs in Palestine', *Middle East Report* 214: 30.

Shils, Edward, 1997. *The Virtue of Civility: Selected Essays on Liberalism, Tradition, and Civil Society*, Indianapolis: Liberty Fund.

Welfare Association Consortium for the Management of the Palestinian NGO Project, 1998. *Needs Assessment for Service to the Poor and Marginalized in Jerusalem, the West Bank and Gaza*, Jerusalem (draft paper, published by Hanafi and Tabar).

World Bank (15.7.1997) *The Palestinian NGO Report*.